

În Statul român de până la 1918 majoritatea covârșitoare a populației era de religie ortodoxă, tot așa cum peste nouă zecimi era constituită din români. Celelalte rituri, precum și minoritățile naționale aveau o pondere relativ restrânsă. Cele trei acte de unire din acel an, care constituie, împreună Marea Unire, au creat însă o situație nouă. După datele recensământului din 1930 o mare majoritate a populației - 73 % - era constituită din români - ceea ce conferea, în continuare, Statului român un caracter unitar - , dar ponderea minorităților era acum de 27%. Sub raport confesional majoritatea însemnată o constituiau, ca și în trecut, ortodocșii, în timp ce 13-14% dintre locuitori erau de rit romano-catolic și greco-catolic (unit), aceasta însemnând, în cifre absolute, în jur de 2,5 milioane de locuitori.

Această nouă realitate demografică, inclusiv confesională, ridica în fața statului necesitatea unor noi reglementări în materie, ținând de seria măsurilor destinate să consolideze organismul politic al României întregite. Pe acest teren delicat și complex se situează, prin tema abordată, cartea cercetătoarei Adela Herban apărută la începutul anului 2002 la Editura „Călăuza” din Deva și intitulată „România - Vatican. Relații diplomatice (1920 - 1940)”. Meritele autoarei, care a scris-o și ale editurii, care a publicat-o, i se asociază, în proporție cuvenită și sprijinul Uniunii Culturale a Rutenilor din România (președinte Gheorghe Firczak) pentru faptul că a facilitat publicarea ei.

Trebuie să spunem, de la bun început, că sarcina pe care și-a asumat-o autoarea n-a fost deloc ușoară, și nu atât - din cauza multitudinii de probleme și aspecte ce trebuiau abordate sau a amplei munci de documentare în arhivă și bibliotecă, cât , mai ales, datorită faptului că a ales să se „miște” pe un teren, așa-zicând, „accidental”, în perimetrul căruia s-au afirmat poziții și puncte de vedere contradictorii, disputate ardent și nu lipsite de rezonanță în cea mai curentă actualitate.

Privită din perspectiva întregului, a rezultatului final - întemeiat pe vaste surse arhivistice și bibliografice - lucrarea ne apare și ca un necesar moment de sinteză în problemă, ca o „scrutare monografică” a raporturilor dintre România și Vatican în cele două decenii interbelice (cum judicios consideră, în succintul său „cuvânt înainte”, autorul acesteia, prof. univ. dr. Vasile Vese, distins istoric de la Universitatea Babeș - Bolyai Cluj - Napoca).

Dintre cele cinci capitole ale lucrării, primele două constituie o introducere în problematică. Un amplu excurs istoriografic se realizează în primul capitol. Autoarea nu se limitează să enumere diversele contribuții la tratarea unuia sau a altuia dintre problemele pe care d-sa însăși le tratează în corpul lucrării, ci rezumă, pe linia esențialului, diversele puncte de vedere exprimate în decursul timpului. Fără a opera noi un „clasament” al autorilor sau a respectivelor lor contribuții, relevante ni se par, mai cu seamă, cele datorate autorilor Onisifor Ghibu, Ion Dumitriu-Snagov, Mircea Păcurariu și – deși de dimensiuni mai restrânse, dar cu un limpede spirit de sinteză, precum și cu un percutant și nuanțat simț analitic – Valeriu Anania. Nu vom omite aci nici cele șapte studii parțiale anterioare ale autoarei însăși, pe care le percepem, în chip firesc, drept trepte pregătitoare spre cartea pe care o avem în față.

Următorul capitol examinează, în punctele lor principale, „antecedentele” - dintre 1848-1919 - ale relațiilor românilor cu Vaticanul. Evident, demersurile catolicismului în spațiul românesc sunt mult mai vechi, dar pentru sfera suiectului ce dă titlul lucrării considerăm că „forajul” în vremurile anterioare are suficientă adâncime. El pregătește în măsură îndestulătoare pe cititor pentru înțelegerea faptului că după 1919 amploarea și modalitățile de practicare a respectivelor relații suferă, în chip necesar, schimbări importante și semnificative. Pentru intervalul anterior, menționat mai sus, autoarea reține, ca momente însemnate crearea, în 1853, a Provinciei Ecleziastice pentru greco-catolicii români, cu sediul mitropolitan la Blaj, precum și numirea Episcopului Andrei Șaguna și reînființarea Arhiepiscopiei și Mitropoliei ortodoxe române, la 12/24 decembrie 1864, cu sediul la Sibiu, creându-se astfel de către Curtea de la Viena o totală autonomie ecleziastică în Transilvania. În jurul celor două centre spirituale s-a putut realiza agregarea și coeziunea comunității naționale românești de la Nord și Vest de Carpați. Pentru Principatele Unite primele negocieri pentru încheierea unui Concordat s-au purtat în perioada lui Alexandru Ioan Cuza. De o atenție sporită din partea Sfântului Scaun s-a bucurat însă România după anul 1866, înregistrându-se fapte precum recunoașterea promptă a Independenței de stat a României chiar din 1877, ca și a Regatului României, imediat la proclamarea acesteia în 1881. La 5 februarie 1881 Guvernul de la

București a elaborat primul proiect de Tratat între Scaunul papal și România, conținând elemente ce vor constitui baza formală a tratatelor pentru Concordatul încheiat în 1927. Un spațiu mai larg se acordă tensiunilor și avaturilor legate de crearea, în anul 1912, a Episcopiei maghiare cu sediul la Hajdudorogh (în Ungaria de Nord), destinată a sluji la operațiunea de maghiarizare a românilor greco-catolici, mascată însă sub argumente religioase. Capitolul se încheie cu informații și considerațiuni privind perspectivele deschise pentru domeniul vieții bisericești – în special catolice – de Marea Adunare (și Proclamația) de la Alba Iulia.

Odată depășită partea de introducere, de incursiune în trecutul apropiat, lucrarea intră pe magistrala subiectului, ocupându-se în capitolele III - V (p. 49 - 244), consecutiv, de relațiile diplomatice ale României cu Vaticanul între 1920 - 1930, al căror apogeu îl constituie semnarea (în 1927) și respectiv, ratificarea (în 1929) a Concordatului dintre România și Vatican (cap. III), de Acordul de la Roma, care aveau ca obiectiv reglementarea problemei Status-ului romano-catolic ardelean, Acord semnat de părți în 1932, dar ratificat abia în martie 1940 (cap. IV) și, în fine, de relațiile diplomatice ale României cu Vaticanul între 1933-1940 (cap. V). Un scurt paragraf de „considerațiuni finale” (p. 246-253) recapitulează câteva date și concluzii majore pe care autoarea ține să le fixeze în mod deosebit în atenția cititorului.

În paginile acestor trei capitole autoarea dă întreaga măsură a capacității sale științifice, îmbinând informația edită, extrasă din corpusuri de documente, din numeroase organe de presă, din lucrări cu caracter general, precum și dintr-o mare masă de lucrări speciale - cărți, studii, articole - cu o bogată și diversă informație de arhivă, atrasă pentru prima oară în circuit științific. Pe aceste temelii solide și diverse, lucrarea izbuteste să aibă un pronunțat coeficient de originalitate, atât la nivelul faptelor, cât și la cel al analizelor, respectiv, al evaluărilor ce se fac cu privire la diverse probleme, acțiuni sau evenimente de ordin politic sau/și confesional survenite în raporturile dintre România și Vatican, respectiv dintre ortodoxie și catolicismul greco-catolic și, mai ales, romano-catolic. Complexitatea și, nu o dată, dificultatea relațiilor (interne) cu acesta din urmă provenea din faptul că, în cazul lui, considerentele de ordin confesional se îmbinau constant cu cele de ordin politic-național. De aci și separația - în cele mai dese cazuri netă - între cei care susțin că în cazul Concordatului (1927) și al Acordului de la Roma (1932) Statul român ar fi făcut concesii inadmisibile (explicate, susțin aceștia, prin varii motive: neștiință, nepricepere, lipsă de experiență, interese personale, cointeresare vinovată sau chiar corupție) și cei care conferă acestor acte valențe și virtuți exclusiv pozitive și de intenție reformativ-constructivă, corespunzătoare unei abordări de tip modern, dezinhibat și lipsit de prejudecăți.

Autoarea are, după opinia noastră, meritul că - depășind abordările istoriografice partizane, de un tip sau de altul, optează pentru „abordarea acestor aspecte, uneori delicate, de pe poziții științifice, ... obiective, în spiritul adevărului relevant de bogata documentare folosită” (vezi p. 8). Ne asociem, astfel, opiniei exprimate, în termenii citați mai sus, de către prof. univ. dr. Vasile Vese. După cât ni se pare că rezultă din lectura lucrării, Statul român și-a urmărit țelurile politice în domeniul despre care relatăm chiar și cu prețul unor sacrificii de orgoliu, neezitând să facă, din necesitate, și sacrificii patrimoniale. Aceste țeluri constau în definirea modalităților de aplicare a principiului egalității cultelor în raport cu autoritatea de stat, precum și în racordarea României la spiritul dreptului internațional, din care trebuia să decurgă o întărire a pozițiilor țării noastre pe plan extern. Respectarea drepturilor constituționale ale minorităților din țară - mergând chiar până la o „discriminare pozitivă” la adresa lor, cum am putea spune cu o sintagmă actuală - era de natură să contribuie, în același timp, la consolidarea launtrică a Statului român recent unificat, după cum au subliniat, nu o dată, venerabilii făuritori ai României „rotunde” și întregi.

Autoarea lucrării este, în același timp, de părerea - pe care și-o argumentează nuanțat și amănunțit - că, cele două acte principale (Concordatul din 1927 și Actul de la Roma din 1932) au fost în interesul ambelor părți contractante. Lăsăm în seama cititorului pasionat de istorie satisfacția intelectuală de a urmări, în toate meandrele lor, tatonările, preparativele, tratativele, semnarea și ratificarea lor. Rețin atenția și momentele sau/și împrejurările în care Vaticanul - nu de puține ori - s-a arătat binevoitor sau favorabil față de interese sau solicitări punctuale ale țării noastre.

Nu ne-am exprima pe deplin prețuirea față de lucrare și de merituosa ei autoare dacă n-am avea de formulat și câteva observațiuni, mai mari sau mai mici. Socotim, de pildă, că paragraful intitulat „Concordatul în dreptul internațional. Definiția și natura juridică a acestuia” (p. 67 - 68) merita o tratare mai largă, un comentariu critic al unora dintre definițiile aduse pe tapet. După cum n-ar fi fost, probabil, lipsită de utilitate nici referirea la unele concordate anterioare celui din 1801 (dintre Papă și Napoleon I), spre a

se putea constata dacă într-adevăr – cum susțin unii autori – Concordatul încheiat de noi în 1927 era singular prin prevederile lui sau ne punea în stare de inferioritate față de papalitate sau de alți contractanți.

• Credem apoi, că unor declarații protocolare din surse aparținând Vaticanului, redată generos în capitolul V, li se atribuie, pe alocuri, o importanță mai mare decât aveau de fapt, oricât de plăcut sau de frumos erau formulate. Autoarea însăși arată că „mai ales în preajma Dictatului de la Viena diplomația românească a început să aibă unele dubii asupra sincerității politicii Vaticanului față de România” (p. 253). Ar fi fost, foarte probabil, greu să se găsească documente care să ateste acest lucru. Se știe însă, după o formulă bine cunoscută, de ce îi este dată diplomatului limba ... Rămâne însă deschisă întrebarea dacă acest lucru s-a întâmplat numai în preajma Dictatului de la Viena.

În fine, deși se dau destule cazuri în care, la generozitatea și permisivitatea Statului român, nu puțini minoritari romano-catolici (între care preoți sau chiar episcopi) – alături de luterani, calviști, unitarieni, evanghelici, din rândurile aceleiași minorități maghiare, „neconsolate” cu decizia de la Trianon – au răspuns cu manifestări neloiale, cu atitudini șovine sau iredentiste, ni se pare că această idee merita să fie încă și mai mult subliniată. Iar asemenea atitudini se disimulau, de regulă, sub „haina” libertății confesionale.

Un amplu calup de anexe documentare (76 pagini), un cuprinzător rezumat în limba franceză (16 p.), o listă de surse arhivistice și bibliografice, precum și un indice onomastic completează și întregesc această valoroasă lucrare.

Vasile Bozga